

суперечностей; наявність особистого ставлення до способу розв'язування професійних завдань; наявність реального способу виявлення дій при розв'язуванні ситуацій. Зазначимо, що ці ознаки можуть бути загальними для всіх критеріїв компетентності, оскільки ми розглядаємо її як цілісне інтегративне новоутворення, тому неможливо здійснювати оцінювання і формування, не враховуючи єдності її складових.

Таким чином, формування компетентності в студентів у поєднанні структуроутворювальних та функціонально-формуєчих компонентів ми розглядаємо як розширення можливостей здійснювати професійну діяльність, розкриття здатності інтелектуальної сфери фахівця та емоційно-особистісного залучення її до розв'язування професійних ситуацій.

Л і т е р а т у р а

1. Адольф В.А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – М., 1998. – 357 с.
2. Чошанов М.А. Теория и технология проблемно-модульного обучения в профессиональной школе: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – Казань, 1996. – 320 с.
3. Мещеряков Д.А. Компетентность субъекта предпринимательской деятельности: Дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.01. – Воронеж, 1999. – 259 с.
4. Огарев Е.И. Компетентность образования: социальный аспект. – СПб.: Речь, 1995. – 101 с.
5. Растянкин А.В., Степанов С.Ю., Ушаков Д.В. Рефлексивное развитие компетентности в совместном творчестве. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 320 с.
6. Соколов В.М., Корнаухова Ю.А. О понятии “профессиональная компетентность” в образовании / Сб. материалов науч.-практ. конф. – Нижн. Новгород: Нижегородский гуманитарный центр, 2000. – С. 46-52.
7. Битянова Н.Р. Проблема саморазвития личности в психологии: Аналит. обзор. – М.:МПСИ, 1998. – 48 с.
8. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.:Высш. шк., 1990. – 119 с.
9. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
10. Митина Л.М. Психология развития конкурентноспособной личности. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2002. – 400 с.
11. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация: Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2001. – 314 с.

*Головка Н.І.,
м. Київ*

МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Методы обучения способствуют не только эффективности проведения учебного процесса, но и помогают активизировать познавательную деятельность студентов. К одной из важных групп методов принадлежит метод мотивирования и стимулирования учебной деятельности. В статье рассматриваются проблемы и пути повышения мотивации студентов как неотъемлемой части учебного и воспитательного процесса будущих социальных работников.

Проблема мотивації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів є головною в навчальному процесі. Мотиваційно – потребова сфера – складне психологічне явище, в якому домінують мотиви визначають спрямованість особистості. У педагогічній психології виокремлюють три основні види спрямованості: особисту, колективістську і ділову.

Мотиваційно-особистісний аспект пов'язаний із формуванням позитивних навчальних мотивів і особистісних якостей студента, дійових цілей, оскільки мотиви й цілі є важливими детермінантами діяльності. Структура мотивів студента, що формується в період навчання, є стрижнем особистості майбутнього фахівця, зокрема, соціальних працівників.

Мета дослідження, що висвітлюється в даній статті, визначити методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які навчаються за спеціальністю “соціальна робота”.

Завдання дослідження – розкрити сутність мотивації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів; зробити психолого-педагогічний аналіз мотивації та стимулювання; визначити шляхи їхнього підвищення.

За психологічними особливостями діяльність, поведінка – найзагальніші форми цілісного вияву активності особистості як суб'єкта.

Як стверджує психолог Б.Д.Ломов, психічні явища проявляються в діяльності, поведінці людей – це їхня особливість. Важливим є те, що діяльнісні, поведінкові ситуації динамічні, мінливі. Ситуація не зберігається “...у незмінному вигляді; вона змінюється під впливом поведінки, завдяки чому виникають нові впливи на суб'єкта” [1].

До основних положень системного підходу вивчення діяльності, поведінки відносяться:

- 1) діяльність, поведінка є багаторівневими, поліфункціональними системами;
- 2) людина як індивід, особистість, індивідуальність – компонент багатьох підсистем суспільства; багатоманітність підсистем і сторін, у які особистість включена, зумовлює і багатоманітність її властивостей;
- 3) психічне виявляється у багатьох зовнішніх і внутрішніх відношеннях, у яких воно існує як цілісна система [2, С. 385].

Аналіз літератури з питань системного підходу, вивчення реальних процесів діяльності, поведінки переконує в доцільності їх розгляду як системи, головними компонентами якої є потребнісно – мотиваційний, операційний, інформаційний, регуляторний.

Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби – динамічно-активні стани особистості, що виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність, спрямовану на зняття цієї залежності. В процесі діяльності відбувається як розвиток особистості, так і перетворення середовища, в якому живе людина. Отже потреби – рушійна сила розвитку особистості.

Потреби, притаманні людині, психологи поділяють на базові, похідні та вищі.

До базових потреб Ю.Л.Трофімов відносить потреби в матеріальних умовах і засобах життя, у спілкуванні, пізнанні, діяльності й відпочинку. Для навчальної

діяльності вагоме місце відводиться потребі у пізнанні – від елементарної допитливості до палкого пошуку істини.

Похідні потреби формуються на основі базових. До них належать естетичні потреби, потреба у навчанні.

Вищі потреби включають, насамперед, потреби у творчості й творчій праці [2, с. 387].

Чинником, що має мотиваційне значення та виявляє постановку студентом певних цілей, є рівень домагань особистості – прагнення досягти цілей того ступеня складності, на який людина вважає себе здатною. В основі рівня домагань лежить самооцінка, підтримання якої стало для студента потребою.

Тенденція прагнення до успіху є мультиплікативною функцією трьох змінних: мотиву прагнення до успіху, суб'єктивної вірогідності досягнення успіху, його привабливості і давній ситуації. Мотив прагнення до успіху – це стійка диспозиція особистості переживати гордість і задоволення при досягненні успіху [2, с. 401].

Спрямованість — одна з найістотніших сторін особистості, які характеризують її мотиваційну сферу. Поняттям “спрямованість” позначаються ті особистісні утвори, які результативно виявляють себе таким чином: а) в одній і тій самій життєвій ситуації різних індивідів спонукають ставити перед собою різні завдання; б) у конкретного індивіда створюють не випадкову послідовність постановки цілей, протистоїть випадковим змінам ситуацій. Інакше кажучи, спрямованість — це модус особистості, стрижень її структури, що визначає її ініціативну поведінку, яка виходить межі пасивних реакцій на зовнішні подразники.

Під спрямованістю розуміють систему домінуючих мотивів. Провідні мотиви підпорядковують собі всі інші й характеризують будову всієї мотиваційної сфери людини, виникнення ієрархічної структури мотивів виступає як передмова стійкості особистості [2, с.400].

Як стверджують психологи, мотивом може стати тільки усвідомлена потреба й тільки в тому разі, якщо задоволення цієї конкретної потреби, багаторазово проходячи через етап мотивації, безпосередньо переходить в дію. У цьому плані будь-які психічні явища можуть виступати як мотиви поведінки тільки за умови, якщо у відповідному суб'єктивному й об'єктивному середовищі кожне з них перетворюється на потребу, а її задоволення стає звичкою.

З часом, якщо дія стала звичною, між потребою та дією встановлюється прямий зв'язок. Таким чином, можна стверджувати, що мотив є результатом мотивації і являє собою внутрішню психологічну активність, що організує та планує діяльність і поведінку, в основі яких лежить необхідність задоволення потреби.

За твердженням науковців, мотиви діяльності людини пов'язані з її цілями. Цілі і мотиви дій можуть збігатись. Наприклад, якщо студента спонукає до виконання завдань з певної дисципліни прагнення засвоїти певні знання або навички, то тут ціль і мотиви дій збігаються. Якщо ж студент керується у своїх діях не стільки інтересом до змісту, скільки прагненням одержувати позитивну оцінку або уникнути неприємностей за невиконання завдання, то мотив і безпосередня ціль його діяльності явно нетотожні.

Взаємообумовленість цілей і мотивів студента очевидна, оскільки ціль діяльності завжди залежить від її мотиву. Для того, щоб досягти успіху у навчанні, необхідне попереднє усвідомлення студентом, що даний предмет має відношення до задоволення наявної потреби, і потреба в ньому спонукає її до відповідної дії. Мотив спрямовує сили особистості в напрямі задоволення її потреб.

Методи стимулювання навчальної діяльності студентів спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню. До них належать методи формування пізнавальних інтересів та методи стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні.

Соціальна робота є не тільки практичною фаховою діяльністю, а й певною системою знань — сумою суджень, що узагальнюють особливості, закономірності, форми, методи й інші аспекти функціонування цього суспільного феномену, а також специфічною діяльністю, спрямованою на здобуття нових знань, її систему становлять виявлені, з'ясовані й описані факти, закономірності, закони, концепції, теорії, понятійний апарат, методологія здобуття нових знань тощо.

Мета соціальної роботи як навчальної дисципліни полягає у формуванні в студентів цілісного уявлення і теоретичних знань про зміст соціальної роботи як науки і професійної діяльності, про її основні напрями, інструментарій, технології та організацію, а також у сприянні оволодінню конкретними методами і технологіями цієї роботи. Вона покликана сформувати необхідні для такої діяльності особистісно-професійні якості майбутнього соціального працівника.

Процес навчання передбачає оволодіння методами і технологіями забезпечення взаємодії клієнтів соціальної роботи і суспільства, стимулювання клієнтів до участі в суспільнозначущій діяльності, запобігання соціальним проблемам і коригування девіантної поведінки тощо. Навчальний план орієнтує на вивчення основних положень наукових дисциплін, які є дотичними до проблем існування людини.

Як показує аналіз педагогічної літератури, виникає необхідність у систематичному діагностуванні у студентів наявних мотивів. Зокрема, у студентів першого курсу.

Механізмом формування навчальної мотивації є вироблення єдиної структури цілей навчальної діяльності. Саме тому велике значення відіграє вчасне і систематичне формулювання викладачем цілей навчання, спрямування студентів на навчальну діяльність та ефективне її досягнення.

Вагома роль для цього відводиться взаємодії викладача і студентів. Вчені-психологи виділяють такі принципи взаємодії:

- діалогізація;
- проблематизація;
- персоналізація; індивідуалізація і диференціація.

Відповідно до принципу діалогізації заняття не повинно перетворюватись на просте повідомлення знань. Його слід будувати як обговорення різних поглядів, як спільний пошук істини. У процесі педагогічного співробітництва, творчого обговорення теоретичних і практичних аспектів проблеми у студентів формуватимуться, актуалізуватимуться пізнавальні, професійні мотиви.

Принцип проблематизації передбачає систематичне створення проблемних ситуацій, умов для самостійного визначення і постановки студентами пізнавальних завдань.

Принцип персоналізації відбувався в умовах партнерства.

Принцип індивідуалізації та систематизації навчання дає змогу враховувати індивідуальні особливості та інтереси студентів, створювати максимально сприятливі умови для розвитку їхніх здібностей і нахилів [3, с. 66].

До методів стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях можна віднести: ділові та рольові ігри, дискусії і диспути; створення емоційно-моральних переживань; створення ситуації пізнавальної новизни та зацікавленості тощо.

Звичайно, на заняттях проведення ситуативних чи ділових ігор потребує додаткових витрат часу у підготовці до них. Однак ситуативні ігри для майбутніх соціальних працівників допоможуть відтворити відому ситуацію, яка мала місце у повсякденному житті студента або розіграти фіктивну ситуацію, хоча й правдоподібну.

Проведення ділових ігор на заняттях допоможе активізації мислення, підвищить самостійність у вирішенні проблем. Упродовж ділових ігор формуються певні навички та вміння студентів в активному творчому процесі, при цьому також, а це головне, відбувається розвиток колективних форм спілкування. Пізнавальною грою є спеціально створена захоплююча розважальна діяльність, гра має неабиякий вплив на засвоєння студентами знань, набуття умінь і навичок. Гра у навчальному процесі забезпечує емоційну обстановку відтворення знань, полегшує засвоєння навчального матеріалу, створює сприятливий для засвоєння знань настрій, заохочує до навчальної роботи, знімає втому, перевантаження. За допомогою гри моделюють життєві ситуації, що викликають інтерес до навчальних предметів.

Ігровий метод навчання визначає цілеспрямований вплив на зміст освіти, що підлягає засвоєнню.

Навчальні диспути чи дискусії як методи навчання базуються на обміні думками між студентами, викладачами та студентами. Ці методи сприяють формуванню умінь мислити самостійно, виважено аргументувати свої думки та поважно ставитись до думок інших. Навчальна дискусія використовується під час спільного розв'язання проблеми групою студентів, її мета — обговорення наукових положень, даних, що потребують безпосередньої підготовки студентів за джерелами ширшими, ніж матеріал підручника. Як метод формування інтересу до знань, вона покликана не лише дати студентам нові знання, а й створити емоційно насичену атмосферу, яка б сприяла глибокому проникненню їх в істину, отриманню від цього позитивних емоцій. Наукова суперечка не лише поглиблює знання студентів, але й викликає особливий інтерес до навчання, до вивчення дисциплін. Під час дискусії студенти взаємно збагачуються навчальною інформацією. Одні з них усвідомлюють, що ще не все знають, і це спонукає їх до заповнення “прогалін”, інші — відчують задоволення від того, що знають більше за інших, і прагнуть утриматися на такому рівні.

Навчальна дискусія створює оптимальні умови для попередження можливих помилкових тлумачень для підвищеної активності студентів і міцності засвоєння ними матеріалу. Вона вчить прийомів аргументування, наукового доведення.

Мотиваційна сторона процесу навчання містить три групи мотивів: зовнішній (заохочення та засудження), змагальні (успіх порівняно з кимсь або з самим собою), внутрішні (розкриваються як підґрунтя для плідної діяльності).

Внутрішні мотиви забезпечують найбільш стійкий інтерес до учіння, отже, використання викладачем різноманітних методів навчання та технологій навчання активізує, цілеспрямовано розвиває та поглиблює пізнавальний інтерес. До внутрішніх мотивів належать: суспільна значущість навчання; професійні мотиви, що відображають значення навчальної діяльності з оволодіння майбутньою професією; пізнавальні, пов'язані з потребою у нових знаннях. Зовнішні мотиви зорієнтовані на цінності, що стосуються поза навчальної діяльності: мотиви матеріального заохочення; особисті інтереси, пов'язані із одержання диплома, мотиви спілкування тощо.

Мотив обов'язку і відповідальності формується також на підставі пояснення соціальної значущості навчання, місця і ролі освіти в житті суспільства, держави, діяльності суб'єктів освіти тощо. Ефективність навчальної діяльності студентів залежить від прояву пізнавальних інтересів, які спрямовують особистість на відповідну пізнавальну діяльність, ознайомлення з новими фактами. Ці пізнавальні інтереси піддаються стимулюванню різноманітними методами.

Метод забезпечення успіху у навчанні передбачає допомогу викладача відстаючому студентові, розвиток у нього інтересу до знань, прагнення закріпити успіх. Уважно спостерігаючи за навчальною діяльністю кожного студента, викладач може своєчасно прийти на допомогу тому, кому вона потрібна. Так запобігають появі прогалини у знаннях окремих студентів і водночас усувають причини незадоволення й небажання вчитися.

Розвиток позитивних навчальних мотивів – невід'ємна складова процесу навчання і виховання студентів. Для ефективної практичної роботи в цьому напрямі потрібне ґрунтовне вивчення закономірностей розвитку навчальної мотивації студентів.

Під час навчання студентів – майбутніх соціальних робітників, викладачеві необхідно створювати пізнавальний інтерес до навчального матеріалу. Полягає цей метод у використанні цікавих пригод, гумористичних уривків тощо, якими легко привернути увагу студентів. Особливе враження справляють на студентів цікаві випадки, несподіванки з життя тощо.

Підготовка соціальних працівників відбувається на основі інтеграції теорії і практики. З огляду на це найважливішими методами викладання соціальної роботи є навчання на досвіді (навчання на робочому місці під час практики, виїзних занять, максимальне використання практичних прикладів, розроблення прикладних і дослідницьких проектів, програм, рефлексивні вправи) і проблемно-орієнтований підхід (вивчення випадків, відпрацювання вмінь). За твердженнями західних фахівців, для соціальної роботи як навчальної дисципліни ключовим є практичний підхід, орієнтований не на методах роботи, а на цінності.

Особистість, мотиваційна сфера майбутнього спеціаліста можуть формуватися лише в умовах повноцінного особистого спілкування його із досвідченим, висококваліфікованим і захопленим своєю професією викладачем, який уміє творчо мислити.

Ефективність навчального процесу залежить також і від багатьох інших чинників. Але незаперечним є те, що успіх у реалізації навіть найдосконаліших педагогічних систем та завдань залежить здебільшого від особистості викладача, його майстерності і моральних якостей. Вимоги сучасності ставлять перед вищим навчальним закладом, зокрема, перед педагогічним, завдання сформуванню не тільки високоосвічену, але й здатну самостійно й творчо мислити, адаптуватися до умов існування особистість.

Це вимагає змін у діяльності викладача і, в першу чергу, потребує спрямування його взаємодії із студентами на користь процесів саморозвитку й самоорганізації. Розробляються нові та використовуються вже існуючі технології навчання, які адаптуються до конкретних умов та специфіки вузу. У зв'язку з цим розробляються й різні технології аналізу педагогічної діяльності, що стимулюють посилення самостійності студентів, збільшують мотивацію та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів; передбачають розвиток процесів саморегуляції спільної діяльності викладача та студентів і сприяють підвищенню якості навчального процесу в цілому.

Педагогічний процес знаходиться у постійному русі, постійно розвивається та вдосконалюється. Головним напрямком його розвитку є постійне підвищення активності, самостійності та свідомості студентів, збільшення в їх роботі процесу самовиховання, самоосвіти, елементів наукового дослідження.

Л і т е р а т у р а

1. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М., 1984.
2. Психологія / За ред. Трофімова Ю.Л. – К.: Либідь, 1999.– 555с.
3. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К.: Вища школа, 2005. – 236 с.

**Голубенко Т.О.,
м. Київ**

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІЛ-СНІДУ

У статті розглядається п'ять стадій ВІЛ/СНІДу як хвороби. Подається аналіз шляхів поширення епідемії з середини 90-х, обґрунтовується, що зараження вірусом здебільшого пов'язано із вживанням ін'єкційних наркотиків.

Синдром набутого імунodefіциту (СНІД) – це важке інфекційне захворювання з летальним наслідком. Нині ця хвороба стала однією з найбільш соціальних і медичних проблем у багатьох країнах світу. Провідним патогенетичним механізмом СНІД є ураження і руйнування імунної системи організму людини. Дія вірусу на імунну